

IQTISODIY XAVFSIZLIK BO'YICHA SIYOSIY IQTISOD TAHLILI

Sodiqova Nigora To'rayevna

“Iqtisodiyot” kafedrası o'qituvchisi Osiyo xalqaro universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10363512>

Annotatsiya. Sovuq urushning tugashi bilan jadallashgan globallashuv jarayoni xavfsizlikni an'anaviy tushinishda ba'zi o'zgarishlarga olib keldi. Globallashuv jarayoni davlatlarni iqtisodiy jihatdan qaram qilib qo'ydi, bu esa xavfsizlik faqat harbiy masalalar bilan cheklanib qolmasligini ochib berdi. Shu nuqtai nazardan, davlatlar o'zlarining ontologik xavfsizligini ta'minlash uchun iqtisodiy xavfsizlikka ham ahamiyat berishlari kerakligi ayon bo'ladi. Shu munosabat bilan, hozirgi tadqiqot iqtisodiy xavfsizlik va milliy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishga qaratilgan. Qabul qilingan xulosaga ko'ra, iqtisodiy xavfsizlik milliy xavfsizlik bilan bevosita bog'liq. Bu aloqa milliy miqyosda chegaralanib qolmaydi. Iqtisodiy xavfsizlikning individual o'lchovi milliy xavfsizlik bilan ham bog'liq. Ushbu tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlik masalasi nazariy jihatdan ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: Xavfsizlik, Iqtisodiyot, Iqtisodiyot xavfsizligi.

A POLITICAL ECONOMY ANALYSIS OF ECONOMIC SECURITY

Abstract. The process of globalization, accelerated by the end of the Cold War, has led to some changes in the traditional understanding of security. The process of globalization has made countries economically dependent, which has revealed that security is not limited to military issues. From this point of view, it becomes clear that states should also give importance to economic security in order to ensure their ontological security. In this regard, the current study aims to reveal the relationship between economic security and national security. According to the accepted conclusion, economic security is directly related to national security. This connection is not limited to the national level. The individual dimension of economic security is also related to national security. In this study, the issue of economic security was considered theoretically.

Key words: Security, Economy, Economy security

ПОЛИТЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Процесс глобализации, ускорившийся с окончанием «холодной войны», привел к некоторым изменениям в традиционном понимании безопасности. Процесс глобализации сделал страны экономически зависимыми, что показало, что безопасность не ограничивается военными вопросами. С этой точки зрения становится ясно, что государства также должны придавать значение экономической безопасности, чтобы обеспечить свою онтологическую безопасность. В связи с этим настоящее исследование направлено на раскрытие взаимосвязи между экономической безопасностью и национальной безопасностью. Согласно принятому выводу, экономическая безопасность напрямую связана с национальной безопасностью. Эта связь не ограничивается национальным уровнем. Индивидуальное измерение экономической безопасности также связано с национальной безопасностью. В данном исследовании вопрос экономической безопасности рассмотрен теоретически.

Ключевые слова: Безопасность, Экономика, Безопасность экономики.

Kirish

"Xavfsizlik" munozaralari so'nggi yillarda juda muhim masalaga aylandi. Dunyo terrorizmdan uyushgan jinoyatchilikka, kiberhujumlardan biologik hujumlargacha bo'lgan ko'plab mumkin bo'lgan xavf-xatarlarga duch kelmoqda. Bu ishonchsizlik ko'pchilikning dunyoni tobora xavfli joy sifatida qabul qilishiga sabab bo'ladi. Ushbu tushuncha tufayli xavfsizlik bilan bog'liq tovarlar va xizmatlarga talab ortib bormoqda. Bu davlat darajasida ham, individual darajada ham sodir bo'ladi. Xavfsizlik tushunchasini ijtimoiy tuzilmadagi huquqiy tartibning uzluksiz amalga oshirilishi, odamlarning qo'rquvsiz hayotini davom ettirishi, davlat sifatida tashkil etilgan jamiyatning tartibli va ishonchli bo'lishi kabi ta'rif berish mumkin. Xavfsizlik ham shaxslar, ham davlatlarning asosiy ehtiyojlaridan biridir. Adabiyotlarda harbiy va siyosiy xavfsizlik fenomeni bilan izohlanadigan xavfsizlik fenomeni, ayniqsa, sovuq urushdan keyin rivojlana va o'zgarib boshladi. Sovuq urushdan keyingi davrda xavfsizlik tushunchalari nafaqat o'zgardi, balki ko'p qirrali bo'ldi. Xususan, globallashuv jarayoni dunyoni o'zaro bog'liq holga keltirishi xavfsizlik bilan bog'liq sohalarni diversifikatsiya qildi. Energetika, atrof-muhit, oziq-ovqat va iqtisodiy xavfsizlik muhim masalalarga aylangani kuzatildi. Shunday qilib, xavfsizlik tushunchasi keng ko'lamlilik sohalarda tadqiqot ob'ektiga aylandi.

Iqtisodiy xavfsizlik so'nggi yillarda juda ko'p kun tartibida bo'ldi, chunki u etishmayotgan sohadir. "Iqtisodiy xavfsizlik" atamasi olimlar va siyosatchilar tomonidan tez-tez qo'llaniladi. Ammo kontseptsiyani qanday aniqlash bo'yicha konsensus yo'q. Iqtisodiy xavfsizlik davlat hokimiyati va xalq farovonligining maqbul darajasini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan bozorlar, kapital va tabiiy resurslarga kirish bilan bog'liq. Xususan, globallashuv xavfsizlikning iqtisodiy o'lchovi haqidagi xavotirlarning muhim harakatlantiruvchi kuchiga aylandi. Iqtisodiy xavfsizlik va/yoki iqtisodiy ishonchsizlik mamlakatlar iqtisodiyotiga katta zarar yetkazishi mumkin. Bu xarajat jismoniy aktivlar va infratuzilmalar bilan cheklanmaydi. Uzoq muddatda bandlik, moliyaviy bozorlar, biznesning uzluksizligi va h.k. Shuningdek, u muammolarga ta'sir qilishni ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun iqtisodiy xavfsizlik boshqa xavfsizlik sohalari (harbiy, kiber, energetika, oziq-ovqat va boshqalar) kabi davlatlar uchun ham muhim masalaga aylanib bormoqda. Shuning uchun bu sohaga e'tibor qaratish lozim.

Joriy tadqiqotda avval xavfsizlik tushunchasi batafsil yoritilgan, so'ngra iqtisodiy xavfsizlik fenomeni ko'rib chiqiladi. Shu nuqtai nazardan, individual iqtisodiy xavfsizlik va milliy iqtisodiy xavfsizlik alohida ta'kidlanadi.

Iqtisodiy xavfsizlikka ta'sir etuvchi omillar tadqiqotga kiritilgandan so'ng, iqtisodiy xavfsizlik va milliy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlik yozilib, natijalar va baholashlar bilan tadqiqot yakunlandi.

Xavfsizlik kontseptsiyasi haqida

Xavfsizlik deyarli har kuni ishlatiladigan tushunchadir. Bundan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlash mumkinki, xavfsizlik tushunchasi inson tug'ilishidan boshlab uni o'rab turgan barcha bosqichlarda qo'llanilgan. Masalan, bola xavfsizligi, oila xavfsizligi, bino xavfsizligi, kompaniya xavfsizligi, davlat xavfsizligi kabi xilma-xillikni hisobga olgan holda, xavfsizlikni ta'minlashda muhim izlanishlar mavjudligi ayon bo'ladi. individual va ijtimoiy hayotning har bir nuqtasi. Shu bilan birga, xavfsizlik tushunchasi turli sharoitlarda yuzaga keladigan taxminlarga ko'ra moslashuvchan bo'lishi mumkinligini ta'kidlash mumkin. Chunki maqsadlar o'zgarishi yoki

kengayishi bilan tahdidlarni idrok etishda farqlar bo'ladi. Arnold Volfers esa xavfsizlik kontseptsiyasini ikki o'lchovda muhokama qildi: ob'ektiv va sub'ektiv. Uning so'zlariga ko'ra, xavfsizlik ob'ektiv ravishda erishilgan qadriyatlarga tahdidlarning yo'qligini o'lchaydi; Subyektiv ravishda, bu qadriyatlarga hujum qilishdan qo'rqishning yo'qligi.

Bundan tashqari, xavfsizlik millatning minimal asosiy qadriyatlarini (siyosiy mustaqillik va hududiy yaxlitlik) himoya qilishni ham anglatadi. Xavfsizlik "...individuallar, muammolar, ijtimoiy odatlar va o'zgaruvchan tarixiy sharoit va vaziyatlarga moslashtirilgan asosiy tushuncha" sifatida tavsiflanadi. Misol uchun, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot dasturi sovuq urush davrida yadro xavfsizligiga e'tibor qaratdi, ammo o'zgaruvchan kon'yuktura tufayli 1994 yilda inson xavfsizligi yangi xavfsizlik sohasi sifatida paydo bo'ldi. 11-sentabr teraktlaridan keyin xavfsizlik tendentsiyalarining o'zgarishini bu holatga misol qilib keltirish mumkin. Darhaqiqat, jiddiy oqibatlar bugungi kunda ham davom etayotgan Covid-19 epidemiyasi va bioxavfsizlik va oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha muhokamalarning kuchayishi ushbu misollarga kiritilishi mumkin.

Xavfsizlikning bunday keng foydalanish maydoniga ega bo'lishi kontseptsiyani iqtisod, siyosatshunoslik, sotsiologiya, psixologiya va xalqaro munosabatlar kabi turli fanlarda hal qilishda samarali bo'ldi. Shu nuqtai nazardan, xavfsizlik tadqiqotlari fanlararo tadqiqot mavzusi ekanligini ta'kidlash mumkin. Boshqa tomondan, uzluksiz xavfsizlikni o'rnatish barcha fanlarda asosiy maqsad sifatida qaraladi va shunga mos ravishda xavfsizlik tushunchasining turli xil ta'riflari paydo bo'ladi. Shu darajadagi, bu sohada ishlaydigan akademiklarning aksariyati xavfsizlikning bahsli tushuncha ekanligiga qo'shilishlarini aytish mumkin. Shu sababli, akademiklar uchun xavfsizlik masalalari bo'yicha tadqiqotlar olib borish qiyin, deb aytish mumkin. Chunki bu sohaga tegishli masalalar, siyosat va amaliyotlar; U vaqt, joy, tahdid va xavf tushunchasiga qarab o'zgarishi mumkin. Bu holat xavfsizlik tushunchasi uchun umumiy ta'rifning moslashuvchanligi bilan emas, balki hayotimizning har bir jabhasida xavfsizlikning ehtiyoj sifatida paydo bo'lishi bilan bog'liq. Masalan, "Maslovning ehtiyojlar ierarxiyasi" da; Ovqatlanish, ichish va uxlash kabi fiziologik ehtiyojlardan keyin eng muhim ehtiyojlardan biri xavfsizlikdir. Chunki xavfsizlik; Bu shaxslar, jamiyatlar va davlatlar uchun hayotiy haqiqatdir.

Xavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlikni chuqurlashtirish

Xavfsizlik, XX. Asrning ko'p qismida harbiy asosda ishlov berilgan. Chunki xavfsizlik tushunchasi asosan davlatni tashqi tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan. Shuning uchun davlat xavfsizlikning yagona havolasiga aylandi. Davlatlar agar ular bosib olinmasa yoki zulmdan himoyalansin, xavfsiz bo'ladi deb faraz qilingan. Xavfsizlik bo'yicha birinchi tadqiqotlar 2-jahon urushi davrida AQShda olib borilgan. U Ikkinchi jahon urushidan keyin boshlandi va dastlab tor doirada ko'rib chiqildi. Ushbu tadqiqotlar asosan xalqaro keskinlikning harbiy jihatlari va harbiy muvozanatlarga qaratilgan. Xavfsizlik tadqiqotlarining Uyg'onish davri 1970-yillarning o'rtalarida Ford jamg'armasining xavfsizlik masalalari bo'yicha turli akademik markazlarni qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi qarori va ushbu soha uchun ilmiy forumga aylangan "Xalqaro xavfsizlik" jurnalini tashkil etish bilan boshlanganligi qabul qilinadi.

Sovuq urush davrida xavfsizlik haqidagi munozaralar asosan harbiy nuqtai nazardan bo'lib o'tdi. Shuning uchun xavfsizlik masalasi har qanday tahdidga qarshi kurashish uchun davlatlar rivojlantirishi kerak bo'lgan harbiy imkoniyatlar haqidadir. Bu davr xavfsizlik tahdidining sub'ektlari davlatlar edi. Davlatlarning ichki va tashqi siyosati ham shu asosda shakllanadi.

Shuning uchun xavfsizlik va erkinlik muvozanatida davlatlarning birinchi tanlovi doimo xavfsizlik bo'lgan. Sovuq urushning tugashi bilan xavfsizlikni an'anaviy tushinishda o'zgarishlar yuz berdi. Odatiy harbiy xavfsizlik bilan bir qatorda inson huquqlari, qashshoqlik va iqtisodiy rivojlanish kabi masalalar ham xavfsizlik masalalari sifatida qarala boshladi. Keyinchalik xavfsizlik tushunchasi harbiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik kabi sohalarini qamrab olgan holda kengaytirildi. Shunday qilib, xavfsizlik tadqiqotlari ko'p o'lchovli va ko'p qatlamli bo'ldi. Hozirgi tadqiqotning asosiy yo'nalishi iqtisodiy xavfsizlik bo'lganligi sababli, keyingi bo'limlar ushbu yo'nalishda davom etadi.

Iqtisodiyot xavfsizligi kontseptsiyasi

Xavfsizlik faqat qurol yoki harbiy masalalarda emas. Aslida, xavfsizlik harbiy masaladan ko'ra ko'proq. Global siyosatda/munosabatlarda iqtisodiy masalalarning ahamiyati ortdi. Globallashuv kuchaygan va murakkab o'zaro bog'liqlik davrida davlatlarga tahdidlarning tarkibi ancha yashirin va murakkab. Iqtisodiy xavfsizlik ana shunday tahdidlardan biridir. Aytish mumkinki, iqtisodiy xavfsizlik yangi tadqiqot sohasidir. Hech bo'lmaganda 1970-yillardagi neft zarbalaridan keyin ko'plab xavfsizlik tadqiqotchilari iqtisodiyotning milliy davlatlar va ularning fuqarolari farovonligi uchun muhimligini tan olishdi. Sovet uslubidagi kommunizmning qulashi va bozorga asoslangan iqtisodiy tizimlarning butun dunyoga tarqalishi Sovuq urushdan keyingi davrda bu sohaning ahamiyatini oshirdi. Boshqa tomondan, iqtisodiy asoslangan xavfsizlik tahdidi nima ekanligini aniqlash oson emas.

Iqtisodiy xavfsizlik nimani anglatishi borasida to'liq konsensus yo'q. Chunki iqtisodiy xavfsizlikka oid tahlillarning turli darajalari mavjud. Masalan, xalqaro darajaga e'tibor transchegaraviy iqtisodiy operatsiyalarni osonlashtirishga yordam beradigan global institutlar, firmalar va tarmoqlarni o'z ichiga oladi. Milliy darajaga e'tibor davlatlarning milliy raqobatbardoshligi va iqtisodiy farovonligini ta'kidlaydi, individual darajaga e'tibor esa muayyan firmalar, uy xo'jaliklari yoki shaxslarning yashashga yaroqli iqtisodiy imkoniyatlarini va turmushini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, tahlil darajasi iqtisodiy xavfsizlik masalasini aniqlashga qaratilgan sa'y-harakatlarda farqlanadi, deb ta'kidlash mumkin. Masalan, Smit iqtisodiy xavfsizlikning xalqaro o'lchoviga e'tibor qaratadi. U o'z tadqiqotida muqobil tartib emas, balki hozirgi liberal global iqtisodiy tartibning saqlanishi va ishlashi orqali o'qish orqali ikkita asosiy fikrni ta'kidlaydi. Birinchidan, jahon iqtisodiyoti bir qator surunkali boshqaruv muammolariga moyil bo'lib, ularni bozorga yo'naltirilgan holda hal qilish tobora qiyinlashib bormoqda. Ikkinchidan, birlamchi iqtisodiy gegemon davlat - Qo'shma Shtatlar endi o'zini bir tomonlama himoya qilish yoki muammolarni hal qilishda o'z xohish-irodasini boshqa davlatlarga yuklash huquqiga ega emas.

Gegemon barqarorlik nuqtai nazariga ko'ra, gegemon pozitsiyasi iqtisodiy faoliyatni muvofiqlashtiradi va inqiroz davrida o'zining iqtisodiy imkoniyatlari bilan barqarorlikni ta'minlay oladi yoki boshqara oladi. Iqtisodiy xavfsizlikni xalqaro miqyosda ko'rib chiquvchi Smitning fikricha, birlamchi iqtisodiy gegemonlik - AQSH iqtisodiy barqarorlikni ta'minlay olmaydi. Aslida, turli iqtisodiy kuchlar o'sishda davom etmoqda. Ular iqtisodiy xavfsizlikni belgilashda milliy tahlil darajasini qabul qildilar. Ularning fikricha, iqtisodiy xavfsizlik xalqaro munosabatlardagi ta'minot muammosidir. Shuning uchun merkantilizm o'zini o'zi ta'minlashga juda katta ahamiyat berdi. Chunki tovar va xizmatlarni yetkazib berish nazorati dushmanlar qo'liga

o'tganda yoki bir xil ta'minot narxlari monopolistik nazoratga ega dushman subyekt tomonidan belgilansa, xaridorning iqtisodiy xavfsizligiga potentsial xavf tug'iladi. Bugungi kunda o'zaro bog'liqlikning, ayniqsa, iqtisodiy munosabatlarning kuchayishi, iqtisodiyotlarning globallashuvi ko'rib chiqilayotgan muammoni yanada kuchaytirmoqda. Horrigan va boshqalar milliy darajada iqtisodiy xavfsizlikni ham tahlil qildilar. Ularning fikricha, iqtisodiy xavfsizlik milliy davlatning ishlab chiqarish yoki adolatli savdo orqali milliy xavfsizligini himoya qilish uchun zarur bo'lgan tovar va xizmatlarni olish qobiliyatidir.

Shaxsiy iqtisodiyot xavfsizligi

Umuman olganda, individual iqtisodiy xavfsizlik - bu jismoniy shaxslar uchun daromadlar oqimining xavfsizligi va insonning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun etarli bo'lgan iste'mol darajasiga erishish sifatida belgilanadi. Bu holat shaxslarning yashash sharoitlari va ularni qashshoqlikdan himoya qilish bilan bog'liq. Shaxsiy iqtisodiy xavfsizlikning asosiy ko'lami odamlarning turmush darajasiga e'tiborni aks ettiradi. Ammo xavfsizlik nafaqat jismoniy omon qolishdan tashqarida. Xavfsizlik, shuningdek, bir qator resurslarni, jumladan, ijtimoiylashuvni ham o'z ichiga oladi. XMT uchun (individual) iqtisodiy xavfsizlik sog'liqni saqlash, ta'lim, uy-joy, axborot uchun asosiy infratuzilmaga kirish, ijtimoiy himoya va mehnat (mehnat bilan bog'liq) xavfsizlik bilan belgilanadigan asosiy ijtimoiy ta'minotdan iborat. Ish bilan bog'liq xavfsizlik daromad, vakillik, mehnat bozori, bandlik, kasbiy ta'lim va ish joyi xavfsizligi kabi sohalardan iborat.

Iqtisodiy xavfsizlikni shaxslarning asosiy ehtiyojlarini qondirish sifatida ko'rish individual iqtisodiy xavfsizlikning asosiy elementi sifatida qabul qilinadi. Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasini jismoniy shaxslar uchun ma'lum miqdordagi daromadni kafolatlash deb tushuntirish mumkin. Bayonot iqtisodiy xavfsizlikni xavfsizlik kontekstida shaxslar hayotiga ta'sir etuvchi boshqa elementlar bilan bog'laydi (oziq-ovqat xavfsizligi, sog'liq xavfsizligi, jamiyat va siyosiy xavfsizlik). Rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy xavfsizlik bo'yicha tadqiqotlar ko'proq oziq-ovqat xavfsizligiga qaratilgan. Biroq, mikro va makro darajadagi iqtisodiy xavfsizlik masalalari alohida sohalar emas. Chunki davlatlar mikro va makro darajada bajarishi kerak bo'lgan majburiyatlarga (iqtisodiy xavfsizlik) ega. Chunki makro darajadagi iqtisodiy xavfsizlik siyosati individual darajadagi iqtisodiy xavfsizlik siyosatiga bevosita yoki bilvosita ta'sir qilishi mumkin. Masalan, milliy davlatlar qishloqlarda yashovchi fuqarolarning hayotini ta'minlash uchun qishloq xo'jaligi proteksionizm siyosatini amalga oshiradilar.

Milliy iqtisodiy xavfsizlik

Milliy iqtisodiy xavfsizlikning tayanch ob'ekti davlatlardir. Saqlanishi kerak bo'lgan qadriyatlar mamlakatning iqtisodiy qadriyatlari, manfaatlari, farovonligi, bozorlari, tashqi savdosi, energiya resurslari va shunga o'xshash elementlardir. Milliy iqtisodiy xavfsizlik milliy xavfsizlikning eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Iqtisodiy xavfsizlik iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, barqaror iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, samarali ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, jamiyatni ekologik ofatlardan himoya qilish va xalqaro iqtisodiy o'zaro bog'liqlik sharoitida tegishli raqobatbardoshlikni saqlashda juda muhim rol o'ynaydi. Boshqacha aytganda, iqtisodiy xavfsizlikning maqsadi davlatning milliy manfaatlarini himoya qilishdir. Shuning uchun milliy xavfsizlikning iqtisodiy jihati uning tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, makro darajada iqtisodiy xavfsizlik milliy iqtisodiyotni ichki va tashqi beqarorlikka olib kelishi mumkin

bo'lgan vaziyatlarga nisbatan muvozanatlash sifatida ifodalanishi mumkin. Iqtisodiyot barqaror va bashorat qilinadigan shaffof milliy iqtisodiy tizimning ishlashi va rivojlanishi to'xtatilmaligi uchun muvozanatli va ishonchli bo'lishi kerak. Har qanday sub'ektning iqtisodiy faoliyati va davlat xavfsizligi o'zaro uch jihatdan bog'liqdir. Birinchidan, iqtisodiy xavfsizlik mamlakat iqtisodiga uning farovonligi va faoliyatiga xavf solishi mumkin bo'lgan tahdidlar bilan shug'ullanadi. Ikkinchidan, kuchli iqtisodiyot harbiy qudratning asosi hisoblanadi. Uchinchidan, harbiy faoliyat (harbiy xarajatlar, urushlar va mojarolarda qatnashish va boshqalar) mamlakat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin. Shuning uchun iqtisodiy xavfsizlik milliy xavfsizlik bilan bevosita bog'liqdir. Bu holat iqtisodiy xavfsizlikni milliy xavfsizlikning asosi sifatida nihoyatda muhim masalaga aylantiradi.

Milliy xavfsizlik ikki iqtisodiy jihatga ega: raqobatbardoshlik (kuch) va mustaqil iqtisodiy suverenitet. Iqtisodiy raqobat davlatlar uchun sog'lom rivojlanishni ta'minlasa-da, avtonomiya darajasi iqtisodiyotga yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tashqi ta'sirlardan ham himoya qiladi. Iqtisodiy raqobatbardoshlik nafaqat milliy iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, balki xalqaro bozorga chiqish uchun ham juda muhimdir. Bu ikkisi bir-biri bilan chambarchas bog'liq, chunki globallashuv davrida hech bir davlat tashqaridan kelayotgan chaqiriqlarga o'zini to'xtata olmaydi. Bundan tashqari, jahon bozoridagi raqobat mahalliy, barqaror iqtisodiy o'sishning asosi bo'lib, mamlakatga global iqtisodiy tizimda ustunlikka ega bo'lish imkonini beradi. Bunday sharoitda o'sish va raqobatbardoshliksiz iqtisodiy xavfsizlik bo'lishi mumkin emas. Bu holat, shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikning barqarorligi va kapitalni boshqarish o'lchovlari bilan bog'liq. Chunki qayta tiklanmaydigan resurslardan foydalanish yoki o'z resurslaridan foydalanishda samaradorlik nafaqat mamlakatning iqtisodiy tizimini buzadi. Bu holat iqtisodiy xavfsizlikning uzoq vaqt davom etishiga ham to'siqlik qiladi.

Milliy xavfsizlikning boshqa iqtisodiy jihati mustaqil iqtisodiy suverenitetdir. Iqtisodiy suverenitet - bu mamlakatning o'z iqtisodiy rivojlanishini nazorat qilish va tashqi aralashuvga qarshi turish qobiliyatidir. Iqtisodiy suverenitet quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Taqsimlanmaydigan iqtisodiy hokimiyat: u mamlakatning iqtisodiy tizimi ustidan strategik qarorlar qabul qilish vakolati va tabiiy resurslarga egalik qilish kabi masalalarni talab qiladi.
- Taqsimlovchi iqtisodiy kuch: Taxminan iqtisodiy va sanoat siyosatini hamda muhim bo'lmagan iqtisodiy institutlarni loyihalashni o'z ichiga oladi.

Mamlakat suvereniteti, uning o'ziga xosligi kabi, boshqalarga o'tkazib bo'lmaydi. Iqtisodiyotda suverenitet mamlakatning ichki bozori ustidan nazorati va davlatning asosiy tarmoqlar va korxonalar ustidan nazorat qilishida namoyon bo'ladi. Demak, davlat suvereniteti kabi davlatning iqtisodiy suvereniteti ham boshqalarga berilmaydi va boshqalar bilan bo'lishishi mumkin emas. Bu borada mamlakatning iqtisodiy xavfsizligi juda muhim.

Iqtisodiyot xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillar

Sovuq urushning tugashi, globallashuv va iqtisodiy o'zaro bog'liqlikning kuchayishi iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi muhim omillardandir. Ammo iqtisodiy xavfsizlikka ta'sir qiluvchi omillar ko'p qirrali. Iqtisodiy xavfsizlik ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini sog'lom va uzluksiz ravishda hech qanday buzilishlarga yo'l qo'ymasdan saqlab turish qobiliyati sifatida ifodalanadi. Bu jarayonlarga tahdid soluvchi barcha omillar iqtisodiy xavfsizlik va demak, milliy xavfsizlikka tahdid soluvchi omillar sifatida qaraladi.

XMT esa liberallashtirish kontekstida iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlarni tahlil qildi. Shu nuqtai nazardan, globallashuv, iqtisodiy o'sish, savdo, xorijiy kapital oqimi, yordam va qarz olish, ijtimoiy siyosat uchun xususiyashtirish, pensiya jamg'armasi, zarbalar, terrorizm, urushlar, tabiiy ofatlar va epidemiyalar kabi ko'plab mavzular tahdidlar kontekstida tahlil qilindi. iqtisodiy xavfsizlik.. Iqtisodiy xavfsizlik mohiyatan bugungi kunda biz boshdan kechirayotgan shok (korona virus) kabi to'satdan va samarali tebranishlarga tez moslasha olish, barqaror iqtisodiy tuzilmaga ega bo'lish va bu sohada elastik bo'lish qobiliyatiga ega bo'lishni anglatadi. Ayniqsa, bugungi kunda yoki shunga o'xshash sharoitda yashayotgan sharoitda bu holatning ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish muhimdir. Iqtisodiy xavfsizlikning uzoq muddatli zaifligi va past salohiyati mamlakatlarning umumiy salohiyati va xavfsizligida katta zaiflikka olib kelishi mumkin. Shu nuqtada, iqtisodiy imkoniyatlarni muntazam ravishda kuzatib borish kerak.

Iqtisodiy dastur va siyosatlarni rejalashtirishda xavfsizlik iqtisodiyoti va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga yondashuv alohida ta'kidlansa, iqtisodiyotda yuzaga kelgan bu holat xavfsizlik iqtisodiyotiga tahdidga aylanadi. Iqtisodiyotning bugungi sharoitda duch kelishi mumkin bo'lgan eng muhim tahdid tizimli ravishda yuzaga keladigan quyidagi zanjirda ifodalanadi;

- Real resurslarsiz davlat xarajatlarini kengaytirish, inflyatsiyaga qarshi kurashda fiskal intizom, kechikish va yumshatishdan uzoqlashish.
- Ushbu ikki tendentsiyaning kuchayishi bilan davlat moliyalashtirishda ixtiyoriylikning pasayishi, nominal foiz stavkalarining (real foiz stavkalarining) oshishi va davlat ichki qarzi zaxirasining aylanishini qisqartirish.
- Bank tizimidagi davlat qimmatli qog'ozlari zaxiralaridan tashkil topgan aktivlarning tez eskirishi, majburiyatlarni bajarishning iloji bo'lmaganda tizimli xavf-xatar tahdidining paydo bo'lishi va to'lov tizimida qulflanishi.
- Mamlakatning xalqaro obro'sining pasayishi va tashqi resurslarni olishdagi qiyinchiliklar.

Iqtisodiy xavfsizlik elementlarini aniqlashda xavfsizlikni tahlil qilishning yangi tizimi sakkiz (8) xil tahlil turiga asoslanadi. Bular; Ular ta'minot xavfsizligi, bozorga kirish xavfsizligi, moliyaviy-kredit xavfsizligi, texnologiya va sanoat xavfsizligi, ijtimoiy-iqtisodiy paradigma xavfsizligi, transchegaraviy xavfsizlik, tizimli xavfsizlik, ittifoq xavfsizligi kabilar sanab o'tilgan. Boshqa tomondan, iqtisodiy xavfsizlikni xavf ostiga qo'yadigan parametrlarni korruptsiya, siyosiy beqarorlik, ichki xavfsizlikning zaifligi, ommaviy axborot vositalari, kapitalning globallashuvi, yashirin operatsiyalar va global zarbalar sifatida ko'rsatish mumkin.

Iqtisodiyot uchun xavflarni tahlil qilishda dunyoning eng yirik iqtisodiyotlarida yuzaga keladigan potentsial xavflarni ham hisobga olish kerak. Markaziy bank siyosati, proteksionizm va savdo urushlari, OPEK va neft narxlari, Yevropa Ittifoqi mintaqasi va Brexit, Janubiy Xitoy dengizidagi mintaqaviy kelishmovchiliklar, Yaqin Sharqdagi proksi to'qnashuvlar, Rossiya-Ukraina keskinligi, Sharqiy O'rta er dengizi va iqtisodiy xavfsizlik nuqtai nazaridan energiya transformatsiyasi. katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Uzoq vaqt davomida xavfsizlik tushunchasi harbiy xavfsizlik bilan sinonim sifatida ishlatilgan. Albatta, harbiy masalalar hali ham xavfsizlikni o'rganish uchun muhim soha bo'lib qolmoqda. Ammo xavfsizlikning ma'nosi, ko'lami va hajmi kengaydi. Konsepsiyaning

rivojlanishiga jahon siyosiy tarixidagi tanaffuslar o'z ta'sirini o'tkazgani haqiqat. Masalan, sovuq urush davrida xavfsizlik harbiy xavfsizlik bilan tenglashtirildi. Sovuq urushning tugashi ushbu kontseptsiyani uning tor qatlamidan olib tashladi. Shunday qilib, xavfsizlik atamasi kengayib, ekologik, ijtimoiy, iqtisodiy va kiberxavfsizlik, shuningdek, harbiy xavfsizlik kabi sohalarni qamrab oldi. Bunga bioxavfsizlik va oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha so'nggi muhokamalarni qo'shish mumkin.

Ushbu tadqiqot xavfsizlikning iqtisodiy o'lchovi haqida yozilgan. Bugungi kunda davlatlar nafaqat odatiy urush tahdidlariga duch kelishmoqda. Masalan, kiber urushlar, kiberterror hujumlari yoki epidemiyalar va boshqalar. Bu davlatlar va ularning fuqarolari uchun ham xavfsizlik masalasidir. Bu va shunga o'xshash masalalar ham davlatlar uchun milliy xavfsizlik muammosidir. Xavfsizlik hodisasi ko'p o'lchovli va keng qamrovli bo'lsa-da, aslida uni bir butun sifatida ko'rib chiqish mumkin. Ushbu xavfsizlik muammolariga javob berish uchun kuchli iqtisodiyot kerak. Chunki iqtisodiy avtonomiya iqtisodiyotga yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tashqi ta'sirlardan qalqon vazifasini o'taydi. Shuning uchun iqtisodiyotning xavfsizligi davlatlar uchun milliy xavfsizlik muammosiga aylanishi mumkin.

Iqtisodiy xavfsizlikning asosiy maqsadi davlatning milliy manfaatlarini himoya qilishdir. Bu iqtisodiy xavfsizlikni milliy xavfsizlikning eng muhim tarkibiy qismiga aylantiradi. Boshqacha aytganda, milliy xavfsizlikni ta'minlashda iqtisodiy xavfsizlikni o'rnatish katta ahamiyatga ega. Iqtisodiy xavfsizlik faqat bitta o'lchov bilan bog'liq emas. Darhaqiqat, iqtisodiy xavfsizlik boshqa barcha xavfsizlik sohalari ustidan soyabon vazifasini bajarishi mumkin. Chunki iqtisodiy xavfsizlik; Bu milliy iqtisodiyotning mustaqilligi va barqarorligini, uning jahon bozorlarida raqobatbardoshligini ta'minlash, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, inson taraqqiyoti va mamlakat hayotiy manfaatlarini davom ettirish nuqtai nazaridan muhim yo'nalish hisoblanadi. Bu muhim soha qanchalik kuchli bo'lsa, davlatlar (va ularning fuqarolari) boshqa sohalarda ham shunchalik kam xavfsizlik bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu tadqiqot iqtisodiy xavfsizlik davlatlar uchun nihoyatda muhim ekanligini ta'kidlaydi va tadqiqot kelajakda mumkin bo'lgan tadqiqotlarga oydinlik kiritadi deb o'ylanadi.

REFERENCES

1. Baranovsky O., Girchenko T., Serdiukova, O. (2017), Economic Safety: Significance and Essential Dimension. European Cooperation. 2(21), 20-33.
2. Baylis, J. (2014). International and Global Security. In J. Baylis, S. Smith and P. Owens. (Eds.), The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations (pp. 229- 243). (6th Edition). Oxford: Oxford University Press.
3. Cable, V. (1995). What is International Economic Security? International Affairs. 71(2), 305- 324.
4. Dent, C. M. (2007). Economic Security. In Alan Collins. (Ed), Contemporary Security Studies (pp. 204-2 22). Oxford: Oxford University Press.
5. Horrigan, B. L., Karasik, T. ve Lalgee, R. (2008). Security Studies. In L. Kurtz. (Editor-inChief), Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict (pp. 1892-2078). Oxford, UK: Elsevier Science &Technology.

6. ILO. (2005). Economic Security for A Better World. Geneva: ILO Cataloguing in Publication Data.
7. To'rayevna, S. N. . (2023). Biznes Sohasida Xodimlarni Topish Va Tanlash Bosqichlari. *Miasto Przyszłości*, 41, 184–190.
8. Sodiqova, N. (2023). DIGITAL LABOR IN THE NEW ECONOMY. *Modern Science and Research*, 2(10), 293–300.
9. Toshov, M. (2023). PERSONNEL MANAGEMENT AND THEIR EVALUATION IN MANAGEMENT. *Modern Science and Research*, 2(10), 535–541.
10. Hakimovich, T. M. (2023). IQTISODIYOTDA MENEJMENTNING AHAMIYATI. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 84-87.
11. Явмутов, Д. Ш., & Рахманкулова, Н. О. (2021). Бухоро Вилоятида Кичик Саноат Зоналарининг Ривожланиши. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMİY JURNALI*, 1(2), 10-13.
12. Явмутов, Д. Ш., & Рахманкулова, Н. О. (2021). КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАСЧЕТА ПРОДУКЦИИ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ. *ЎТМОЎ FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMİY JURNALI*, 1(2), 12-17.
13. Abdulloev, A. J., & Rakhmankulova, N. O. THEORETICAL ASPECTS OF THE INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP CONCEPT.
14. Alisher Khudoynazarovich Shadiyev. (2023). FUNCTIONS, METHODS, MANAGEMENT DECISIONS AND SOCIAL FACTORS OF EDUCATIONAL MANAGEMENT. *American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157)*, 1(9), 87–93.
15. Shadiyev, A. (2022). EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF SINGAPORE TOURISM IN UZBEKISTAN. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz)*, 23(23).
16. Shadiyev, A. K. (2021). Development and organization catering service in hospitality. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 381-387.
17. Bazarova, M. (2023). EFFECTIVENESS OF USING PR-ADVERTISING SERVICES IN THE PROCESS OF PRODUCT DELIVERY ON THE EXAMPLE OF BUKHARA REGION. *Modern Science and Research*, 2(10), 798–804.
18. Supievn, B. M. (2023). USING EFFECTIVE WAYS OF CONDUCTING MARKETING RESEARCH IN INTERNATIONAL COMPANIES. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(6), 624-629.
19. Bakhodirovich, K. B. (2023). International accounting models and their characteristics in the conditions of innovative economy. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 21, 56-60.
20. Bakhodirovich, K. B. (2023). CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF IMPROVING ACCOUNTING IN SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP. *IMRAS*, 6(6), 161-165.
21. Akbarovna, N. N. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOLIYA VA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING ORNI. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 446-449.

22. Bahromjon, X., & Nargiza, N. . (2023). THE PROCEDURE FOR DRAWING UP FINANCIAL STATEMENTS IN JOINT-STOCK COMPANIES ON THE BASIS OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS. *Modern Science and Research*, 2(10), 805–811.
23. Алимова Ш. А., Ниёзова И. Н. Бизнес-коммуникации в системе управления промышленных структур // *Academy*, (1 (64)). – 2021. – С. 55-57.
24. Alimova S. O. FEATURES OF THE STRATEGIC MANAGEMENT SYSTEM OF INDUSTRIAL ENTERPRISES.
25. Jumaeva, Z. Q. "REGIONAL FEATURES OF INVESTMENT POLICY OF UZBEKISTAN." *Central Asian Problems of Modern Science and Education* 2020.1 (2020): 48-55.
26. Bustonovna, D. Z. (2023). DIGITAL TECHNOLOGIES IN SHAPING THE E-COMMERCE ENVIRONMENT. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 316-320.
27. Jumayeva, Z. (2023). THEORY OF MARKET EQUILIBRIUM, SUPPLY AND DEMAND. *Modern Science and Research*, 2(10), 740–743.